

EXTRA Samefolket

EN TIDNING OM SAMETINGSVALET

VAL 2025

Varsågod, här kommer valbilagan!

FOTO THRON ULLBERG

På söndag går svenska sidan av Sábmme till val. Många av de 9754 som är röstberättigade i valet till Sametinget har redan röstat genom förtidsröstning. Andra kommer inte att ha använt sin röst när söndagen är över.

DET ÄR FINT att ha ett sameting, ett eget urfolksparlament. Men när det parlamentets makt är extremt begränsad och det dessutom sitter ihop med en myndighet, blir saker och ting komplicerade. Risker är uppenbar att Sametinget inte blir den kraft det skulle behöva vara.

MED FLER engagerade samer torde dock trycket på staten bli större. Att det är bättre att rösta än att avstå tycker alla de ungdomar Samefolket har pratat med. Flera av dem framhåller också behovet av ett enat samiskt folk. Men sedan 1993 har det funnits en skiljelinje inom sametingspolitiken. De två politiska blocken, där ena sidan framför allt värnar renskötseln och samebyarna, medan den andra vill att även samer utanför samebyarna ska få tillgång till de samiska rättigheterna, har stängats mot varandra i 32 år.

ALLT FLER uttrycker att det behövs ett nytt arbetssätt inom Sametinget. Att man inte kommer framåt med att kopiera den västerländska demokratiska modellen med majoritetsstyre där politikerna tävlar mot varandra. Att det behövs samtal, att man sätter sig ner och pratar med och

lyssnar på varandra. Förmodligen kan inte rättighetsfrågan lösas med nödvändig förankring innan man gör så. Istället kommer den interna misstänksamheten bestå, till statens stora glädje.

SAMEFOLKET HAR inga extra resurser för att arbeta med valbevakning. Vi hade velat göra mycket mer, men är ändå nöjda med den här digitala valbilagan, där unga röster efterlyser mindre splittring, större delaktighet och mer lättillgänglig kunskap. Bland samtalen med ungdomarna återkommer drömmen om ett starkt självbestämmande och ett levande samiskt samhälle.

PARTILEDARNA HAR fått några gemensamma frågor och några mer partispecifika. Vi har dessutom intervjuat två personer som valdes in i Sametinget i det första valet, 1993. De ger perspektiv på hur det var och hur det blev.

FÖR DIG som behöver veta ännu mer när du har läst den här bilagan, rekommenderar jag det jobb kollegorna på SR Sameradion och SVT Sápmi har gjort inför valet. Sammantaget törs jag lova att vi inom samisk media har producerat tillräckligt för att du ska kunna göra ditt val på söndag.

Åsa Lindstrand
chefredaktör och ansvarig utgivare

"Risken är uppenbar att Sametinget inte blir
den kraft det skulle behöva vara."

MELLY SARRI vill att ungas perspektiv tas på allvar

Ung röst

Bor: Umeå

Samisk bakgrund: Nordsame med rötter i Kiruna, Nikkaluokta.

Ålder: 19 år

Gör till vardags: Pluggar samiska på deltid, är ordförande i Sáminuorras lokalförening i Ubmeje och jobbar deltid på Ica.

TEXT NATALIE CARRION FOTO PRIVAT

**Är det första gången du röstar i sames-
tingsvalet?**

– Det är första gången.

**Upplever du att du har bra koll på
Sametinget?**

– Tidigare hade jag inte så bra koll. Jag förstod inte vilka som bestämde och upplevde också att det var svårt att veta vilka partier som stod för vad. Men nu har jag satt mig in i det mer, eftersom jag själv ska rösta.

**Hur har du själv gjort för att fylla på
med kunskap inför valet?**

– Jag har främst tagit in information via Sameradiation och poddar som Same-radiopoddens partiledarintervjuer. Jag har också försökt följa partierna via nätet och sociala medier, men det har varit lite inkonsekvent. Vissa har inte ens en hemsida, medan andra har det som sin huvudkanal. Facebook verkar vara den vanligaste platsen för information, men det känns inte så seriöst. Dels använder jag inte plattformen konsekvent och så behöver man skrolla igenom ett långt flöde för att hitta information. Jag hade hoppats på att få något valmanifest i brevlådan, men det har inte kommit. Jag önskar att det fanns tydlig, lättillgänglig information om vad partierna faktiskt står för och vad de har gjort.

**ÄR DET NÅGOT du önskar vore annorlunda
i det samiska politiska klimatet?**

– Många gånger är det smågnabbigt och jag tänker att det är så synd, för vi är ju på samma lag. Det känns väldigt splittrat mellan partierna fast mycket av det de står för egentligen är en gemensam sak. Det är svårt för många unga att veta vad vi ska välja och då kanske man bara väljer det som familjen röstar på. Jag tänker att alla partier vill att vi samer ska ha mer rättigheter och självbestämmande, men så fokuseras samtalen så lätt på detaljer som blir så stora att det splittrar. När jag hör partiledare prata så upplever jag så mycket ilska att jag bara suckar. Vi har ju en gemenskap just för att vi alla är samer och det känns som att det går förlorat lite i Sametinget idag och det tycker jag är sorgligt.

**Hur viktigt är det att man använder sin
röst i valet och varför?**

– Jag tycker att det är viktigt, för oavsett vad vi röstar på så blir vi en del i röstningsstatistiken. Vi är samer, det är en del av vår demokratiska rätt och den är viktig att både värna om och förespråka. Valet handlar inte bara om att välja parti för Sametinget, det handlar om vår kultur och rätten till den.

VILKA FRÅGOR är viktiga för dig?

– Centralt för mig i det här valet är att vi behöver se en gemenskap bland alla samer. Idag har inte alla samer lika rättigheter på grund av att man till exempel inte är med i sameby eller är renägare. Så jag brinner för att få större jämställdhet samer emellan. Politiker behöver också jobba mycket mer utifrån den nya rapporten om våld mot samiska kvinnor. Den har fått för lite uppmärksamhet och mer behöver göras för att lösa problemet. Jag vill se ungas perspektiv tas på större allvar och arbetar för ett starkare samiskt självbestämmande. Sametinget måste få vara mer självständigt och mindre styrt av staten.

**Om du fick drömma, hur skulle det
samiska samhället se ut om tio år?**

– Det är stundtals ett hårt klimat bland samer idag – precis som staten en gång ville. Vissa skiljer fortfarande på äkta och oäkta samer, halv och hel, ny och gammal. Men jag önskar bara att fler samiska barn och unga fick känna tryggheten och styrkan i sin samiska identitet. Hur får vi en flicka som lilla Melly, tio år, att förstå att hon är lika mycket same – även utan språk eller renar? Hon ska inte behöva bevisa något, varken för sig själv eller någon annan – hon är redan tillräcklig.

Christina Åhren, partiledare för Mijá Gäjnnno, menar att partiet jobbar hårt i miljö-, hälso- och språkfrågor.

CHRISTINA ÅHRÉN kämpar för klimat och miljö

Partiet Mijá Gäjnnno är sedan förra valet Sametingets minsta, med bara ett mandat. Genom att lyfta fram miljö- och hälsofrågor tydligare än andra partier hoppas de få behålla sin plats.

TEXT ÅSA LINDSTRAND FOTO ADAM KARLS JOHANSSON

Hur har ert politiska arbete sett ut under mandatperioden?

– Vi har lyft miljöfrågorna mycket och är bland annat representerade i projektet Fairtrans. Vi har skapat många kontakter och det kommer vi att fortsätta med även om vi åker ut ur Sametinget.

Vad är du mest missnöjd med från de senaste fyra åren?

– Klimatet i Sametinget, att man inte kan samlas kring de stora frågorna. Om man tar en stor fråga som miljöfrågan, så skulle vi kunna bjuda in olika samiska personer för att diskutera vad vi har gemensamt och hur vi kan ta oss framåt. Vi måste komma på ett annat arbetssätt. Särskilt idag när vi har en regering som är iskall, måste vi hitta en strategi. Och vi måste ta vara på den kompetens som finns, vare sig folk sitter i opposition eller majoritet.

FLERA UNGA väljare lyfter fram att det samiska folket behöver enas. Hur enat skulle du säga att folket är idag?

– Det är sorgligt att man har tjänat politiskt på att lyfta fram våra olikheter, samebymedlemmar mot icke samebymedlemmar. Diskutera hur vi ska lösa den frågan istället för vad som är fel, för vi vill alla komma framåt i den.

Mijá Gäjnnno framhåller framför allt miljö- och hälsofrågor. Duckar ni i rättighetsfrågan?

– Nej, men det är redan så många som jobbar med den. Vi tror att vårt parti är

bäst på andra viktiga frågor. Inom partiet har vi till exempel flera personer som jobbar med hälsofrågor professionellt. Jag ser inte rättighetsfrågan som den centrala frågan i världen, däremot ser jag det som mitt ansvar att lösa min samebys problem. Vi skulle kunna ta in fler medlemmar och vara mer öppna och inkluderande. Men generellt vet jag inte vad jag skulle kunna åstadkomma i frågan om öppen sameby. Den har diskuterats i 32 år och under tiden huggs våra sista skogar ner och turismen tar över och dikterar alla villkor i Jämtland. Det är sånt som måste lösas nu.

Språkfrågan är viktig för många väljare. Hur förvaltar ni det i ert parti?

– Också här har vi många som jobbar med frågorna även utanför politiken och som har tagit tillbaka sitt språk. Och språkfrågan är faktiskt en av de frågor vi kan jobba med själva. Där tycker jag att alla måste ha samma rättighet att få samiska oavsett var de bor.

NI HAR BARA ett mandat och är kanske därmed det parti som löper störst risk att få lämna plenum. Varför behövs Mijá Gäjnnno i Sametinget?

– Därför att vi faktiskt jobbar. Tänk om de elva mandatet i Jakt och fiske hade jobbat lika mycket som oss – då hade det hänt något. Sen jobbar vi med klimat- och miljöfrågorna, som annars ligger längst ner på listan i Sametinget idag.

HÅKAN JONSSON

tror på lika rätt för alla

Det förslag och beslut som oppositionen kritiserar mest, är det som Sametingets styrelseordförande Håkan Jonsson är mest nöjd med, nämligen det som rör samebyarnas organisering. Han menar att det äntligen finns ett beslut som rör rättigheter för alla samer.

TEXT ÅSA LINDSTRAND FOTO ADAM KARLS JOHANSSON

Varför är du så nöjd med det beslutet?

– Det är Jakt- och fiskesamernas hjärtefråga. I flera omgångar har Sametinget försökt att få till ett förslag om framtidens samebyar, utan att lyckas. Vårt förslag innebär att alla samer ska ha rätt att bli medlem i en sameby. Det var inte konsensus i plenum och det hade jag inte heller förväntat mig. Men demokrati är att majoriteten bestämmer.

Är det något mer du är nöjd med från mandatperioden?

– Att vi kom igång med sanningskommissionen och att vi blev fokuspunkt för traditionell kunskap.

Vad är du mest missnöjd med?

– Det har varit en stökig mandatperiod. Det fungerade inte med kanslichefen och sen kom Statskontorets rapport, där fel som funnits i Sametinget under lång tid skulle åtgärdas. Annat arbete har fått försakas på grund av det. Sen är jag missnöjd med att regeringen skar ner anslag till språk och kultur.

Är det ett misslyckande från styrelsens sida att regeringen drog in språkmedlen?

– Det hade nog inte spelat någon roll vilket styrelse som hade suttit i ledningen. Det är det samhällsklimat som råder, även om regeringen mer pratar om den ekonomiska krisen och världsläget.

FLERA UNGA väljare Samefolket har träffat pratar om att ena det samiska folket. Hur enat är folket idag?

– Retoriken i Sametinget är mycket hårdare idag än för tio år sedan. En del

skyller det på jakt- och fiskesamerna, att vi har drivit igenom förslaget om medlemskap i sameby, men jag ser det så att vi enar samerna med förslaget, eftersom det utgår från att alla har lika värde.

Du är övertygad om att alla i sinom tid kommer att ha lika rättigheter. Vad grundar du det på?

– Jag tror tiden är mogen för att samernas ska ses som ett folk och att rennärningen är en näring som inte kan bära rätten till land och vatten. Det är bara en tidsfråga innan majoriteten i riksdagen tycker så, så nu är nästa steg att få riksdag och regering att förändra lagstiftningen. Rätten har vuxit fram genom alla samers förfäder. Att knyta den till renen är lika orimligt som att säga att alla som har kameler i Afrika har rätt att nyttja land och vatten, men inte övriga.

Vilka signaler får du från riksdagsledamöterna?

– Förståelsen för problematiken är större idag än för tio år sedan, men kunskapen om samer utanför samebyarna och att vi faktiskt nyttjar markerna för viktiga traditioner är låg. De flesta ser fortfarande samer som renskötare.

ÄR DET realistiskt att man oavsett bostadsort ska omfattas av de här utökade rättigheterna?

– Grundrätten att nyttja markerna ska vara lika för alla, men sedan måste det lösas lokalt utifrån tillgången på fisk och älg. Någon sorts fördelningspolitik måste finnas.

Jakt- och fiskesamernas partiledaren Håkan Jonsson summerar en stökig mandatperiod, men är nöjd över flera politiska beslut.

Ska alla kunna börja med renskötsel?

– I dagsläget ryms inte fler renskötare, men om inte rätten bygger på reninnehav kommer nog färre att ha renar. Det ger större möjligheter för dem som faktiskt vill bedriva renskötsel.

Oavsett, så är ni beroende av svensk politik för att det här ska bli verklighet.

– Ja, och den utredning som kommer är därför viktig. Jag tror också det är viktigt att man löser ortsbornas rätt till jakt och fiske om vi ska få riksdagen med oss.

ENLIGT FORSKARNA kan Jakt- och fiskesamerna ha egen majoritet efter valet 2029. Vore det bra?

– Som partiledarna tycker jag så klart det. Däremot skulle jag aldrig tillsätta en styrelse med ledamöter endast från jakt- och fiskesamerna. Det handlar om trovärdighet. Jag vill se en politik där så många som möjligt är nöjda, då är det inte bra om ett parti enväldigt fattar beslut.

MATTIS HANSSON vill bevara moder jord

Bor: Brännland utanför Umeå

Samisk bakgrund: Umesame med rötter från både Manjaur och Högstaby ovanför Hemavan.

Ålder: 21 år

Gör till vardags: Säljare i klädbutik

TEXT NATALIE CARRION FOTO PRIVAT

Är det första gången du röstar i Sametingsvalet?

– Ja, det är första gången.

Upplever du att du har bra koll på Sametinget?

– Jag har haft jättedålig koll faktiskt. Jag visste till exempel inte att det fanns så många partier. Men nu, eftersom jag ska rösta, har jag försökt läsa på lite mer. Men det är inte som i svenska riksdagen. Inför sametingsvalet är det mycket svårare att få översikt.

Hur har du själv gjort för att fylla på med kunskap inför valet?

– Jag har försökt läsa på. Det har varit en hel del reklam på Instagram och sedan har jag också fått bra kunskap genom Sameradion och Sáminuorra. Jag gick nyligen med i Sáminuorra och har verkligen uppskattat att få träffa andra unga samer, känna samhörighet och veta att det finns fler av oss därute. Det är jättekul att höra vad andra i samma ålder tänker och viktigt att ta del av andra

insikter också, som inte bara är från familj och släkt.

ÄR DET NÅGOT du önskar vore annorlunda i det samiska politiska klimatet?

– Det är lite bråkigt ibland. Även om det finns en samhörighet i många frågor så verkar det vara svårt att komma överens. Jag önskar att man samarbetade mer. Vi är ett mindre folk och vi skulle behöva hålla ihop istället för att skilja på varandra.

Hur viktigt är det att man använder sin röst i valet och varför?

– Det är superviktigt. Att slänga bort sin röst är onödigt när du faktiskt har chansen att göra skillnad. Det är ju mycket färre som röstar i sametingsvalet jämfört med ett svenskt val och det gör också att varje röst betyder mer. Vi unga är de som kommer att påverkas mest av de beslut som tas nu och då är det extra viktigt att vi får vara med och påverka vad som ska lyftas fram.

Vilka frågor är viktiga för dig?

– Jakt, fiskefrågor och markrättigheter. För mig är det också väldigt viktigt att bevara vår skog och våra marker - jag tror på moder jord och att ta hand om vår natur. För mig är det jätteviktigt med rennäringen, men jag upplever att det ibland glöms bort att inte alla samer har renar och jag önskar att man kunde lägga ljus på det också.

OM DU FICK drömma, hur skulle det samiska samhället se ut om tio år?

– Staten säger att vi har kontroll över markerna, men så fort det finns pengar inblandade spelar våra åsikter ingen roll längre. Då gör de som de vill. Jag tycker att vi samer borde ha mer makt. Ta bara gruvan i Kiruna - den tar mer och mer mark, men det verkar inte spela någon roll, för det handlar bara om pengar. När det gäller marken borde vi ha mycket mer att säga till om.

JESSIKA ALLAS sätter renfrågorna främst

Ung röst

Bor: Kiruna **Samisk bakgrund:** Nordsame med rötterna i Gabna och Talma sameby.

Ålder: 19 år **Gör till vardags:** Arbetar som mekaniker men all min lediga tid spenderar jag i skogen för att hjälpa till med renarna.

TEXT NATALIE CARRION FOTO PRIVAT

Är det första gången du röstar i Sametingsvalet?

– Ja, det är första gången.

Upplever du att du har bra koll på Sametinget?

– Jag vet ungefär vad de gör, men det är inte någonting som jag satt mig in i så mycket. Jag jobbar så mycket på veckorna och så fort jag är ledig så fyller jag på med positiva delar i skogen eller med familj.

Hur har du själv gjort för att fylla på med kunskap inför valet?

– Jag har sett mycket på Instagram och TikTok. Sen har jag även pratat mycket med eadni för att få guidning i hur jag kan tänka och vad som är bäst för att jag ska få en så bra framtid som möjligt.

Är det något du önskar vore annorlunda i det samiska politiska klimatet?

– Det funkar helt okej, men allting går att förändra.

HUR VIKTIGT är det att man använder sin röst i valet och varför?

– Jag tycker det är viktigt att alla använder sin röst som har möjlighet till det. Med sin röst har man möjlighet att göra skillnad för sig själv, sina barn, barnbarn eller kommande generationer. Har man röstat har man i alla fall försökt att bidra till förändring.

Vilka frågor är viktiga för dig?

– Då jag är renskötare tycker jag att renfrågor är viktiga. Jag tänker på heliskiing som stör kalvande vajor, turismen och friåkning med skotrar bland annat. Vi behöver bättre förutsättningar för renskötseln och renen. Om jag får barn i framtiden vill jag att de ska få bra möjligheter att jobba med renskötseln och inte bli helt ignorerade som vi blir idag. Utöver det så tycker jag att psykisk hälsa bland unga är viktig.

OM DU FICK drömma, hur skulle det samiska samhället se ut om tio år?

– Då skulle gruvorna inte vara ett så stort hot. Det hade inte varit ett så hårt klimat, varken för renen eller människan. Alla är vi ju samma på insidan - det har inget med det yttre att göra. Jag önskar också att Gabna sameby alltid hade haft möjligheten att flytta mellan sommar- och vinterbetesmarker på traditionellt vis. Att vi inte behöver oroa oss för klimatförändringar och gruvor. Att renskötseln fick utvecklas på sitt vis.

"Psykisk hälsa bland unga är också viktigt."

MARIANNE GRÅIK vill se större gemenskap

Enighet mellan samer står högt på agendan för partiledaren Marianne Gråik. Något som hon menar att nuvarande styrelse varit mindre bra på. Nu hoppas hon på ett bra val för Samelandspartiet och ställer sig samtidigt frågan om en kopiering av det svenska partimodellen gagnar det samiska folket bäst.

TEXT OCH FOTO ADAM KARLS JOHANSSON

Sámiid Riikkabelodats partiledare Marianne Gråik vill bland annat att fler samer inkluderas i kampen för renen och markerna.

Vad är du mest nöjd med under mandatperioden?

– Jag är stolt över att vi har drivit den politik vi lovade i förra valprogrammet. Vi har skrivit 53 motioner som har beretts i förvaltningen och diskuterats i nämnderna. Vi är också det parti som pratar mest samiska i plenum. Vi har gjort ett stort internt arbete med vår politik och har nu därför flera samer utanför samebyarna på våra vallistor och även en skogssamisk profil.

Vad är du mest missnöjd med?

– Att vi misslyckades med att få enighet i Sametinget kring samebyarnas interna organisering och medlemskap. Jag är jättebesviken över att vi inte kunde gå ut från Sametinget och stödja samebyarnas eget förslag.

SAMEFOLKET HAR pratat med några unga väljare inför valet. Nästan alla pratar om att ena det samiska folket. Hur enat tycker du att det samiska folket är idag?

– Det är svårt för mig att göra en bedömning på det samiska folket. På

gruppnivå ser jag inom Sametinget att ett parti eller kanske två verkligen sticker ut. Dessa partier verkar vilja ha konfrontationspolitik inom den samiska gruppen.

Vilka partier pratar du om?

– De partier som varit i styret. Deras enda politiska arbete verkar vara att komma in i en sameby. Den frågan är oerhört splittrande, helt i onödan.

Du är inne på att ha ett annat upplägg av sametingspolitiken än den nuvarande partistrukturen. Vad skulle kunna bli bättre genom att göra på ett annat sätt?

– Det här är en jättestor fråga som måste utredas, och då måste den utredas brett. Den lämpar sig inte för ett parti att säga: "Si och så bör det vara". Partipolitik är splittrande, men partiföreträdares agerande är än mer splittrande.

Har du något konkret förslag på hur Sametinget skulle kunna bidra till att minska splittringen?

– Jag tycker att man gemensamt skulle sätta sig ner och ifrågasätta strukturen för det här om självbestämmande, börja

om från början. På vilket sätt vill vi utveckla självbestämmande? Är en kopiering av den svenska partimodellen det som gagnar det samiska folket bäst?

FORSKNINGEN VISAR att språkfrågan är en av de allra viktigaste frågorna för väljarna. Hur tycker du att ni i partiet har lyckats förvalta det?

– När det gäller språkfrågan tycker jag att vi går före, vi har använt tre av de fem samiska språken från talarstolen. Vi skriver motioner på flera samiska språk. Jag själv exempelvis har tagit tillbaka sydsamiskan som vuxen. Vi har ett väldigt uppmuntrande sätt för att få fler att använda samiskan. Sedan har vi jättemånga åtgärdsförslag. Vi har till exempel motionerat kring en utbildningsnämnd. Vi menar att vårt uppdrag utgår från det samiska folkets behov av att främja sin kultur, och där är språket väsentligt och därmed också utbildningen. Sedan händer det alldeles för lite i kommunerna. Sametinget är tillsynsmyndighet och bör få utfärda

sanktionsbeslut mot kommuner som inte fullgör sitt uppdrag inom förskola, skola och äldreomsorg.

SAMELANDSPARTIET framstår som ett parti som i första hand värnar renskötseln och renen. Finns det utrymme för samer utanför renskötseln i er politik och i så fall hur?

– Absolut, vi står också för urfolksrätt till alla samer. Vi vill skapa gemenskap kring samisk kultur och språk. Vi behöver vara fler som värnar renen, vi kan inte lämna samebyarna ensamma att kämpa för mark, vatten och renens rätt till liv. Fler måste inkluderas i den kampen. I till exempel demonstrationerna mot vindkraftparken i Fosen på norsk sida var ett stort antal samer utanför renskötseln engagerade i frågan.

Du nämnde att gemenskapen är viktig, vad kan ni göra för att skapa mer gemenskap i sametinget och i Sápmi?

– Vi vill satsa på organisationerna, institutionerna och det samiska civilsamhället. Organisationer och institutioner som får bidrag via kulturnämnden ska inte behöva gå två månader varje år och vara osäker på om de får organisationsstöd. Det ska vara tryggt och bidraget behöver öka rejält. Det kan man få till genom att ha ett gediget underlag och bra argument till regeringen. Något som varit undermåligt under den här mandatperioden. Det är arbetet ute i sameföreningarna och organisationerna som ökar gemenskapen.

Är ni fortfarande näst största parti efter valet?

– Det vill och hoppas vi vara. Men vi måste avvakta valresultatet. Vi hoppas att vår insats i slutspurten ska övertyga väljarna om att vi är beredda att ta ansvar för Sametinget och göra ett starkt jobb framöver för alla samers bästa, och alla samers rätt.

Vallokaler från norr till söder

De som väljer att rösta på själva valdagen kan göra det på 21 olika platser. Den nordligaste vallokalen finns i Karesuando, medan den sydligaste finns i Stockholm. Samer som bor vid eller har nära till kusten kan rösta på fem orter från Luleå i norr till Sundsvall i söder, medan övriga vallokaler finns i inlandet. Du hittar din närmaste vallokal på val.se.

Uppmärksammade partibytten

Det kanske mest uppmärksammade partibytet inför årets val är att Jennie Granberg, Vuovdega, som varit politiskt sakkunnig i styrelsen, nu kandiderar för Jakt- och fiskesamerna. Granberg står högt upp på ett par av partiets listor och har också tagit med sig flera av sina fa-

miljemedlemmar in på Jakt- och fiskesamernas listor.

EN ANNAN partibytare är Agneta Rimpi. Rimpi har varit en av Jakt- och fiskesamernas trotjänare, men står i år på partiet Samernas lista. Noteras kan att ett av

Lpss starkaste namn, Torkel Stångberg, inte återfinns på partiets listor. I partiet Vuovdega har Martin Lundgren innehaft ledande positioner under den gångna mandatperioden. Han är på plats nummer 5 respektive 10 på partiets listor inför årets val.

Sametingets långliggare

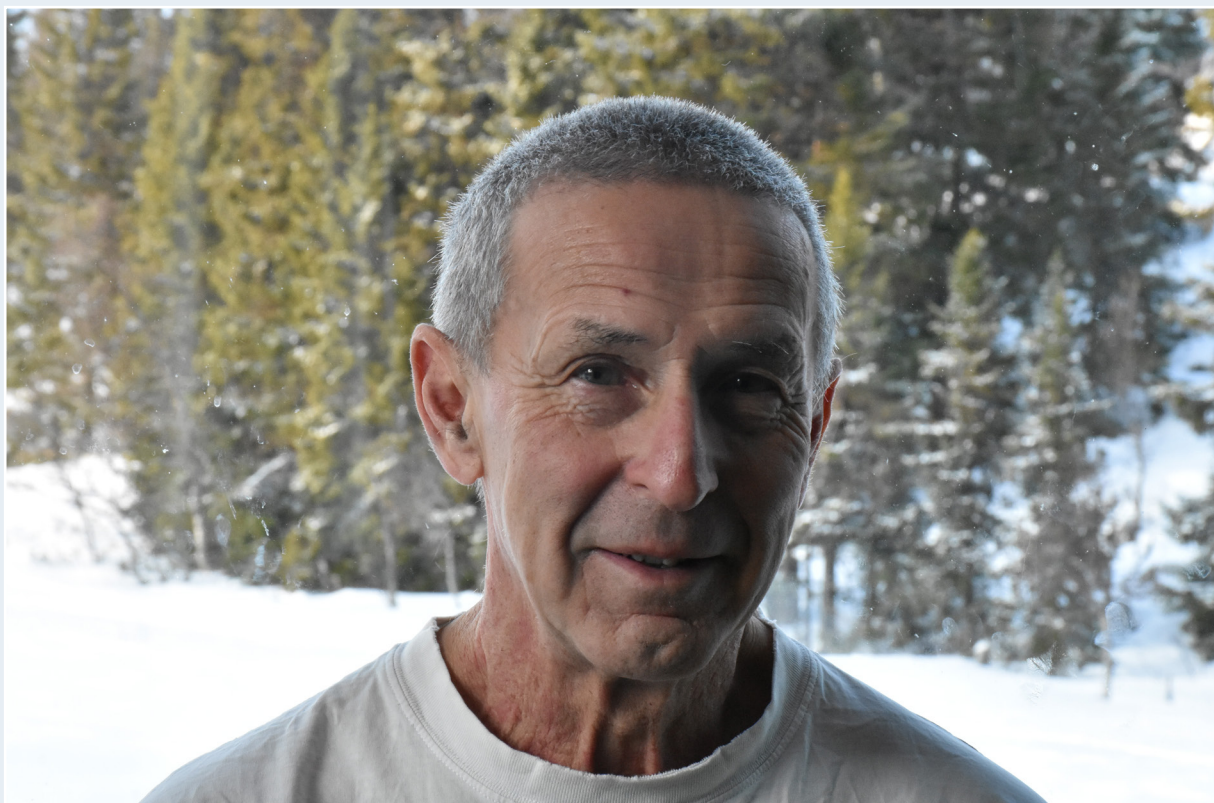
På listorna till årets sametingsval finns, förutom Olof T Johansson och Sagka Stångberg, som Samefolket intervjuar i den här bilagan, några riktiga långliggare. De båda partiledarna Håkan Jonsson (JoF) och Stefan Mikaelsson (Vuovdega) har varit ordinarie ledamöter i plenum sedan Sametinget inrättades 1993. Ytterligare en partiledare, Sámiid Riikkabellodats Marianne Gråik fanns med vid starten, men var då er-

sättare och hette Persson. Också Börje Allas (Samerna) fanns med 1993, och är idag tredje namn på partiets lista.

ÅRETS ÄLDSTA kandidat, Seth-Ivan Eriksson från Forskräskhed, stod på Skogssamernas lista 1993 och kom i som ersättare. Partiet har bytt namn till Vuovdega och Seth-Ivan är fortfarande kvar, i år på partiets sista och tionde plats. Med sina 90 år är Seth-Ivan 72 år

äldre än den yngsta kandidaten i årets val. 18-åriga Elsa Lindfors från Vindeln återfinns på Mijá Gájjnos lista.

YTTERLIGARE NÅGRA personer som kom in som ersättare 1993 finns med på årets listor, nämligen Birgitta Andersson och Lena Kroik, Sámiid Riikkabellodat, och Margareta Tellström, LpSS.

Olof T Johansson vill se att parlamentshuset byggs och renmarkskommittén återinrättas.

OLOF T JOHANSSON MINNS en radikal tid med självstyre som mål

Vad drömde de ledamöter om som klev in i Sametingets första plenum? Vilka reflektioner gör de inför valet 32 år senare? Samefolket har talat med två tidigare ledamöter, som tog klivet in i plenum 1993. Här berättar Olof T Johansson om tiden i tingets första år. Längre fram möter ni Sagka Stångberg.

TEXT PIA SJÖGREN FOTO NELI MARIELLE SALAZAR

– Vi var de unga rebellerna och vi hade så roligt att de andra politikerna såg avundsjuka ut. Vi var den första generationen som inte stod med mössan i hand, säger Olof T Johansson i Tåssåsens sameby, Glen.

1993 var han en av Min Geaidnus tre ledamöter, i det allra första Sametinget.

– Vi var några som hade slutat i Sáminuorra. Vi var lite äldre och funderade på

om vi skulle engagera oss i Sametinget. En del var kluvna för vi hade ju alltid jobbat partipolitiskt obundet tidigare.

På Frösön, i det hus där Olof T Johansson bor nu, bildade de partiet vars hela namn var Min Geaidnu – Mija Gäjno – Mijjien Geajnoe. Namnet var sprunget ur ett remissvar Sáminuorra lämnat in på Sameutredningen 1975, alltså för 50 år sen i år.

– Remissvaret blev vårt politiska grundmanifest, som alla som kandiderade måste läsa och att ställa sig bakom.

PÅ DEN HÄR tiden fanns endast organisationerna Same Átnam, SSR, Sáminuorra och Landsförbundet Svenska Samer. Johansson och company såg ett nytt gemensamt organ framför sig.

– Vi trodde nog att organisationerna

Ol-Johán Sikku, Ola Pittja, Katarina Pirak Sikku och Olof T Johansson med Min Geaidnus första partiprogram, som de gick till val på 1993.

FOTO OLLE ANDERSSON

skulle kandidera till Sametinget. Jag hade inte alls tänkt att det skulle bli så många småpartier, vilket ju fortfarande är lite av problemet i Sametinget.

Vad hoppades du på när du satt där hemma vid köksbordet med dina gamla sáminuorrapolare?

– Ett öppet självstyre. Inte en egen stat, det hade vi övergett redan tidigare. Men självstyre ungefär som på Åland eller Färöarna. Vi såg ju att det fanns och fungerade i Norden.

Kände du dig modig, att nu är the sky the limit?

– Ja, lite så. Vi var inte präglade, som den äldre generationen, att stå med mössan i hand och bocka och vara underdåniga konungen och så. Vi kunde vara väldigt radikala och retade upp de mer etablerade.

De unga i Min Geaidnu var inspirerade av de tidigare aktiva Vietnam- och andra studentdemonstrationer.

– Vi var betydligt mer radikala än vad Sáminuorra blev sen, tycker jag. Tills för några år sen. Nu inser de att man själv måste göra någonting mot exploatering.

VAR DE ANDRA i Min Geaidnu dina bästa polare, umgicks ni, festade ni mycket?

– Vi festade inte. Vi var de som tog avstånd från alkohol i Sáminuorra och fortsatte så. Vi bodde ju långt från varandra, men i samiska sammanhang var vi bästa vänner.

Var det roligt?

– Jätteroligt! När de andra gick till baren satt vi på ett hotellrum och skrev politiska manifest och motioner. Vi skrattade mycket.

Hade du någon förebild?

– Det fanns ju nästan inga... Jo, Per Idivuoma. På ett SSR-möte när de flesta tyckte att vi från Sáminuorra var för radikala sa han: "Mycket bra, mycket bra, kämpa på ni." Han var sådan själv, lät ingen sätta sig på honom.

FRÅN BÖRJAN var det stor skillnad att representera Sametinget jämfört med någon av organisationerna.

– Det var en ny upplevelse för mig, att vår röst var lika mycket värd som andras, i riksdags- och kommunpolitiken. Tidigare hade jag alltid upplevt att man stod flera trappsteg under och var tvungen att vara jåkligt uppkäftig för att de inte bara skulle strunta i en. Men efter valet 1993 var vi mer på samma nivå.

Känslan av jämlikhet förändrades dock, säger Olof T Johansson, när det blev oenighet och interna bråk i Sametinget.

– Då sa de lite nedlåtande: Ni kan ju inte ens komma överens internt. Vad står ni egentligen för?

Olof T Johansson, som annars alltid är energisk, låter ledsen.

– Det är ju en gemensam skuld. Vi får ta på oss att omvärlden omvärderade oss

och nedvärderade oss alla.

Vad hade ni kunnat göra för att ändra på det?

– Det var inte, och är inte, bra att politiken och myndigheten sitter ihop. Om vi hade kunnat komma överens, skulle vi gemensamt sagt nej till det. Det kändes lite grann som att staten kastade åt oss några köttben som vi fick slåss om sinsemellan. När pengarna inte räcker blir det slitningar om vad de ska användas till.

OM DU VORE svensk statsminister, vad skulle du göra?

– Vilket köttben skulle jag kasta åt dem? Pengar till att bygga ett parlamentshus. På 32 år har vi inte fått ett jåkla hus, utan far runt som ett resande cirkussällskap, ungefär som många samer gjorde i slutet av 1800-talet och början på 1900-talet. Och så skulle jag återinföra Renmarkskommittén, där jag var Miljöpartiets representant, så att den får slutföra sitt betänkande, även om jag själv inte orkar gå igång igen.

Vilka ord på vägen har du till väljarna idag?

– Som alla säger, det är viktigt att gå och rösta. En soffliggares åsikt är ju inte så mycket värd. Och så ska man ta reda på vad partiernas riktigt djupa grund för deras politik är, inte bara lyssna på vad de säger i valrörelsen.

NAADJA EDLUND ÖSTERGREN brinner för alla samers rätt

När Naadja Edlund Östergren blickar tillbaka på senaste mandatperioden har hon lätt att se vad hon är nöjd med. Svårare är det att hitta sådant hon är missnöjd med. Där vissa vill ha det som tidigare, vill hon öppna upp samebyarna och samtidigt slå ett slag för både markerna och det samiska språket.

TEXT ADAM KARLS JOHANSSON FOTO ÅSA LINDSTRAND

Vad är du mest nöjd med under mandatperioden?

– Det är väldigt stort att Sametinget har tagit ett beslut om öppna samebyar där alla samer inkluderas och kan ta del av sina rättigheter. Jag är också nöjd hur vårt parti jobbat med Sanningskommissionen – det har verkligen fått ett uppsving.

NÄSTA ALLA unga väljare vi har intervjuat pratar om att ena det samiska folket. Hur enat är folket idag?

– Jag skulle säga att det inte är så enat på grund av situationen. Det är en klyfta inom det samiska folket att man inte har samma förutsättningar att utöva sina rättigheter till markerna. Det handlar mycket om jakt och fiske och att vissa samer måste betala inträngsersättning när de vill utöva sin kultur och sitt arv. **Ska alla samer ha lika rätt, eller ska det finnas några begränsningar?**

– Det måste utredas hur det faktiskt ska se ut. Men absolut, fler samer ska kunna utöva sin rätt.

Men ska exempelvis någon i Stockholm kunna ha samma rättigheter som någon som bor i Norrbotten?

– Det beror på andra omständigheter än var man bor. Det beror på om man

har någon anknytning till något samebyområde eller om man inte har det. Det är ganska stor skillnad.

Men du och ditt parti har inga konkreta förslag på hur det skulle kunna se ut?

– Nej, vi vill att alla ska sätta sig ner och diskutera frågan och komma fram till något som passar de flesta. Beslutet vi tog i Sametinget om öppna samebyar var viktigt för att öppna den här frågan till diskussion, men vi har inte diskuterat den tillräckligt. I plenum kom vi bara fram till att vi var oense, men styrelsen har skickat in ett förtydligande till regeringen där man bland annat pratar om olika medlemskategorier i samebyarna.

FORSKNINGEN visar att språkfrågan är en av de viktigaste frågorna för väljarna. Har ert parti lyckats förvalta det?

– Språket är en av våra viktigaste frågor. Vi jobbar väldigt aktivt med den, men tyvärr har vi haft svårigheter överlag att arbeta med samiska frågor gentemot den regering vi har. Är jag missnöjd med något är det att vi inte har nått fram till regeringen i språkfrågan. Att regeringen har dragit in medel får stora konsekvenser. Det får vi jobba hårdare med kommande mandatperiod. Men i veckan har vi i alla fall ett språkseminarium i riksdagen.

Naadja Edlund Östergren, partiledare för Lpss, vill se samtal och mer utredning av hur de samiska rättigheterna ska fördelas.

Varför är språkfrågan viktig?

– Språket är en väldigt stor del av vår kultur, en identitetsmarkör som är kopplad till allt som rör kulturen. Idag kan få prata sitt språk. Vi behöver jobba hårdare med den frågan och komma längre i språkrevitaliseringsprocessen.

VILKEN ÄR Landspartiets viktigaste roll i sättingspolitiken? Varför ska man rösta på er istället för till exempel Jakt- och fiskesamerna?

– Hehe, den där frågan får vi ganska ofta. Vi jobbar väldigt inkluderande, vi vill se ett rättvist och jämlikt samhälle där alla samer har lika värde. Vi jobbar mycket med rättighetsfrågan, hälsan och exploateringar – saker vi lägger stor tyngd vid som andra partier inte prioriterar.

LARS-MIGUEL UTSI uppmannar sina väljare att rösta

Guovssonásti går enligt prognoserna framåt i årets val. Lars-Miguel Utsi, en av två partiledare, menar att rättighetsfrågan tar tid och kraft från frågor där de flesta samer är överens. Han ser en lösning på rättighetsfrågan som bygger på frivillighet hos samebyarna.

TEXT ÅSA LINDSTRAND FOTO LARS-OLA MARAKATT

Vad under mandatperioden är du mest nöjd med?

– Att vi har lyckats hindra en del dåliga beslut, men också synliggöra dåliga processer och beslut. Då tänker jag framför allt på processen fram till styrelsens beslut om samebyarnas organisering, där Epic kringgicks helt och hållet. Ingen i omgivningen hann se förslaget innan styrelsen lyfte det till plenum, trots att förslaget har enorm inverkan på många. Det var egentligen en helt skamlös procedur som ledde till ett väldigt dåligt förslag. Där är jag glad att vi jobbade hårt och fick ärendet bordlagt. Vi gjorde vad vi kunde.

SPRÅKFRÅGAN ÄR viktig för många väljare. Hur förvaltar ert parti det?

– Jag tror att vi har ett högt förtroende i den frågan. Vi har ett brinnande intresse för språkfrågorna och jämfört med majoritetsgruppen har vi en större kompetens i frågorna och bättre förutsättningar att jobba med dem. Vi har fler språkkunniga och flera som är aktiva och har jobbat inom språksfären.

De unga väljare vi har intervjuat lyfter fram att det samiska folket behöver enas. Hur står det till med enigheten idag?

– Vi är ju egentligen eniga i ganska många

frågor. Språkfrågan, hälsofrågan,... i grunden vill alla att vi ska få mer resurser till kulturen. I praktiskt renskötsel är vi också rätt överens, till exempel när det gäller rovdjur. Men då kommer vi till frågan om rätten till jakt och fiske, till mark och vatten, som sätter sordin på övriga frågor. Alla andra frågor hamnar på efterkälken på grund av det. Men hittar vi konstruktiva lösningar där känns som att vi kan komma framåt i många frågor.

VILL GUOVSSONÁSTI ha en lagstiftning som ser likadan ut för alla samer?

– Jo, det måste man ha. Men verkligheten ser ut så idag att ingen kan ta rätten från dem som har den. Skulle vi ta mark från markägare och ge bort den till någon annan är vi en sovjetstat. Istället måste vi hitta vägar som bygger på frivillighet inom samebyarna. Då måste samebyarna få möjlighet att dela med sig av rättigheterna. Idag är det regelverket begränsat.

En del menar att man då blir utlämnad till samebyns godtycke. Hur kan man undvika det?

– Det handlar ju om tillgången på fiskevatten och jaktmarker. Vi kan inte säga att alla ska få jaga och fiska överallt. Någon måste kunna sätta stopp om det

Lars-Miguel Utsi vill se en lösning i rättighetsfrågan som bygger på frivillighet.

behövs, och det är den lokala aktören, i det här fallet samebyn, som har den bästa översikten.

ÄR NI näst största parti efter det här valet?

– Vi är försiktigt optimistiska men har fötterna stabilt på jorden. Det spelar väl mest roll när vi ska förhandla med andra, men vi måste ändå samarbeta med flera partier för att ta över styret i Sametinget.

Vad lovar du dina väljare om ni får makten?

– Eftersom Sametinget har så liten makt är det svårt att lova något. Det viktigaste är att våra väljare går och röstar, så att vi får ett styre som jobbar konstruktivt bland annat med frågan om lika rätt för alla samer utifrån rättsläget och hur det ser ut i markerna.

Vad drömde de ledamöter om som klev in i Sametingets första plenum? Vilka reflektioner gör de inför ett val 32 år senare? Samefolket har talat med två tidigare ledamöter, som tog plats i tinget 1993.

Tidigare mötte ni Olof T Johansson. Här berättar Sagka Stångberg om sin tid i tinget.

TEXT PIA SJÖGREN
FOTO ANDREAS STÅNGBERG

Sagka Stångberg tycker att samer ska sluta säga att man "uppvaktar" regeringen. "Vi ska ställa dem till svars!" säger hon.

SAGKA STÅNGBERG MINNS härskartekniker och sångstunder

– Jag var ju politiskt aktiv redan i tjuogaars-åldern, långt innan det fanns något parlament, säger Sagka Stångberg i Dearnar.

Hon berättar att hon tidigt följde med sin far på möten och minns Storumangruppen som bildades 1965. Drygt tio år senare blev det Landsförbundet svenska samer.

– Det var ju politik hela tiden, före och efter nya rennäringslagen 1971, säger hon.

När beslut kom om att ett Sameting skulle inrättas även på svensk sida hade Sagka höga förväntningar. Nu skulle det samiska folket få en plattform för alla och det skulle bli rättvist.

Kände du dig som en pionjär?

– Ja, de sa att vårt parti var för litet, att vi nog inte skulle komma in. Men vi fick

tre mandat. Det var väldigt spännande och roligt.

Organisationer var svårare att verka genom. De gav inte alls samma tyngd. Men även Sametinget kunde ha organiserat sig på ett annat sätt, funderar Sagka Stångberg idag.

– Vi borde kanske ha organiserat oss i en cirkel, i stället för att efterlikna det svenska. Försöka ta beslut i konsensus, titta på varandra när vi pratade och beslutade, säger hon.

FRÅN BÖRJAN rådde, säger Sagka, ändå ett gott arbetsklimat.

– Det gick att diskutera och få till någotsånär bra beslut. Jag minns till exempel arbetsgruppen för öppnare samebyar, men den fick sen inte pengar att fortsätta.

De var inte många kvinnor i Sametinget och som enda kvinna i styrelsen säger Sagka att hon så småningom lärde sig härskarteknikerna hon utsattes för. Hon undanhölls information och "glömdes bort" när politiker från norsk och finsk sida skulle komma på besök. Till sist bet hon ifrån.

– Jag minns att jag sade att "här måste jag alltså klösa till mig information".

Hon var ensamstående mamma, utbildad och jobbade som lärare.

– Det var först i Sametinget jag förstod att kvinnor var mycket mer utsatta än jag hade förstätt. Jag fick höra att jag inte borde fara på möten, utan att jag skulle tänka på barnen istället – inte mina egna söner, utan mina elever.

Men Sagka stod på sig.

Sagka Stångberg var enda kvinnan i Sametingets första styrelse. De övriga var Lars-Wilhelm Svonni, Nils Walkeapää, Ingvar Åhrén, Bengt Sevä, Ol-Johán Sikku och Bertil Kielatis.

FOTO OLLE ANDERSSON

Sagka Stångberg och kungen samtalande bakom drottningens rygg vid det första öppnandet av Sametinget 1993.

– Jag sa från talarstolen, till kvinnorna, att vi måste ju också prata. Då tog fler till orda och de har tackat mig efteråt. Det var arbetsamt med politiken, man var trött. Men jag tyckte aldrig det var hemskt eller jobbigt.

Kvinnor från olika partier fann varandra.

– Vi var inte så många damer, men vi gick till bastun tillsammans, kvinnorna från Samelandspartiet, Min Geaidnu och jag.

Vad har blivit bättre sedan 1993?

– Språkarbetet. Och att samerna har blivit mer synliga, så att fler vill vara samer. Fler samer ger ett starkare samiskt folk. Många är inte rädda längre och ingen går ner på knä längre för makten. Men vi säger fortfarande att vi ska "uppvakta" regeringen. Det ska vi sluta med. Vi ska ställa dem till svars!

OM DU VORE statsminister i Sverige för en dag, vad skulle du göra då?

– Jag skulle utreda rennäringslagen och skriva en ny, samelagen. Och så skulle jag ratificera.

ILO 169 och Nordisk samekonvention, som den var skriven innan den blev urvattnad.

Och om du kunde visa i örat på de samiska politikerna i år när det är val, vad skulle du då säga till dem?

– Att de ska lyssna på varandra. Verkligen utreda frågorna, samarbeta och kompromissa. Det är inte lätt, men man måste nog det. Om det inte går att jämka så att det blir konsensusbeslut ska man ställa sig bakom majoritetsbeslut. Inte bli arg och sur och gå därifrån.

Hon tycker att politikerna verkar undvika sakfrågor.

– Det är för mycket detaljfrågor, om arbetsordning och sådant. Det får man göra klart en gång för alla och sen gå vidare, så att man kommer bort från det som drar ner oss.

Vad hade ni kunnat göra annorlunda när du var med?

– Vi kunde pratat tydligare. Inte gå som katten runt het gröt. Jag har själv gjort det. Man vill linda in och inte få det att låta så hemskt.

I valprogram och debatter är politi-

kerna tydliga, fortsätter Sagka Stångberg, men menar att de är luddigare i plenum.

– Då kan det utåt se ut som man pratar om småsaker. Men visst, lagarna har gjort att det finns mycket känslor och bitterhet. Regeringens vilja är nog att vi inte ska lösa det här. Så att de kan fortsätta styra och ställa.

SAGKA STÅNGBERG var ledamot i Sametinget under åren 1993–2005. Minnena och anekdoterna har blivit många, men på frågan om vilket särskilt roligt minne hon vill lyfta fram berättar hon:

– Det var en gång när vi var i Östersund. Lars Jon Allas, som tillhörde Renägarförbundet, satt ordförande och föreslog att vi skulle sjunga. Jag minns inte vad, men vi reste oss upp och sjöng tillsammans. Då kändes det verkligen att vi alla var bröder och systrar.

Vilka ord har du på vägen till valjarna 2025?

– Att de ska tänka på sin egen situation. De har alla rättigheter som urfolk. Rösta på partier som tänker på era rättigheter.

Ung röst

MARIUS PITTJA vill se renskötseln stå på egna ben

Bor: Porjus **Samisk bakgrund:** Stora lule älvdal - talar lulesamiska
Ålder: 22 **Gör till vardags:** Renskötsel

TEXT NATALIE CARRION FOTO PRIVAT

Är det första gången du röstar i Sametingsvalet?

– Det är andra gången jag röstar.

Upplever du att du har bra koll på Sametinget?

– Det är svårare att hitta information om Sametinget än om riksdagsvalet, men jag har ändå en hyfsad uppfattning om hur jag vill rösta.

Hur har du själv gjort för att fylla på med kunskap inför valet?

– Det är framförallt allt som man ser på Facebook och Instagram.

ÄR DET NÅGOT du önskar vore annorlunda i det samiska politiska klimatet?

– Vissa partier lovar för mycket. Inför förra valet lyfte man stora mål, men det har varit lite verkstad – vilket gör att jag tappat förtroende.

Jag hade också önskat att de renskötselvänliga partierna kunde samarbeta och styra tillsammans.

Hur viktigt är det att man använder sin röst i valet och varför?

– Det är viktigt, annars blir din röst inte hörd.

Vilka frågor är viktiga för dig?

– Det är renskötseln och att minska spänningarna mellan renskötande samer och de som inte håller på med renskötseln.

OM DU FICK drömma, hur skulle det samiska samhället se ut om tio år?

– Jag önskar att renskötseln hade andra ekonomiska förutsättningar så att näringen klarar sig och kan stå på egna ben. Som det är idag behöver den rullstol, men det hade varit bra om den i alla fall kunde stå på kryckor. Jag önskar också att fler talade språket så att det fick bli starkare. Man ska ju vara realistiskt. Men ska jag drömma så önskar jag att allt vore som innan den svenska staten gjorde stora intrång på renbetesland. Det vore drömmen.

Ung röst

VALDIAN HALLIN vill slippa konflikterna

Bor: Lycksele, men hemma är Joesjö utanför Tärna.

Samisk bakgrund: Syd- och umesamisk med rötterna i Klippen utanför Hemavan och Joesjö. **Ålder:** 19 år

Gör till vardags: Studerar bygg, sista året på gymnasiet.

TEXT NATALIE CARRION FOTO PRIVAT

Är det första gången du röstar i same-tingsvalet?

– Det är mitt första val!

Upplever du att du har bra koll på Sametinget?

– Inte så bra koll som jag skulle behöva, men jag tycker ändå att jag har en bra bas nu.

Hur har du själv gjort för att fylla på med kunskap inför valet?

AANA EDMONDSON vill ha självbestämmande över markerna

Bor: Umeå **Samisk bakgrund:** Lulesame med rötter utanför Jokkmokksområdet vid Stora Luleälven. **Ålder:** 24 år
Gör till vardags: Sjuksköterska på barnavdelning 2 på Norrlands Universitetssjukhus i Umeå.

TEXT NATALIE CARRION FOTO PRIVAT

Är det första gången du röstar i Sametingsvalet?

– Det är andra gången jag röstar nu.

Upplever du att du har bra koll på Sametinget?

– Det är lite som med den svenska regeringen och riksdagen – jag har inte jättebra koll tyvärr.

Hur har du fyllt på med kunskaper?

– Jag är med i Sáminuorra och har haft lyxen att vara med när vi gjort en partiledarutfrågning. Vi tog upp frågor som medlemmarna valt – och sånt jag själv funderat på. Förutom det har jag lyssnat på debatten som hölls på Tráhppie i Umeå i april och jag har kollat igenom olika partiblad. Det dyker upp en del på Instagram och TikTok också, men jag försöker att inte låta det påverka mig för mycket. Det blir lätt vinklat där och jag vill hellre utgå från fakta och vad partierna faktiskt vill lyfta.

– Jag försöker läsa på, fråga runt och se vad de olika partierna står för. Svensk politik får vi höra om i skolan inför ett val, men det är inget snack om Sametinget. Det hade inte skadat om vi fick en överblick därifrån. Typ en snabbkurs för dem som är intresserade i alla fall.

ÄR DET NÅGOT du önskar vore annorlunda i det samiska politiska klimatet?

– När man söker runt på internet är det så mycket pajkastning och bråk. Politiken är mest så idag. Man ska klaga och skylla på varandra, men man tar sig ingenstans

ÄR DET NÅGOT du önskar vore annorlunda i samiska politiska klimatet?

– Jag hade verkligen uppskattat om politikerna kom med mer konkreta förslag och faktiskt svarade på frågorna som ställs. I stället för att hela tiden lyfta fram våra olikheter, så önskar jag att de kunde fokusera mer på det vi har gemensamt. Tänk vad mycket vi skulle kunna göra om vi samarbetade mer och jobbade mot samma mål.

Hur viktigt är det att man använder sin röst i valet och varför?

– Jag tycker att det är viktigt. Jag vet att många unga funderar på att inte rösta – att de inte har förtroende för Sametinget och känner att deras röst ändå inte spelar någon roll. Just därför känns det extra viktigt att vi faktiskt går och röstar. Att vi visar vad vi kan åstadkomma tillsammans. Våra röster är också ett sätt att visa den svenska regeringen att vi vill vara med och påverka.

med det. Vi behöver samspel.

Hur viktigt är det att man använder sin röst i valet och varför?

– Det är jätteviktigt att använda sin röst. Har man rösträtt men ändå väljer att inte rösta, då tycker jag inte att man kan klaga. Då har man förbrukat sin chans.

VILKA FRÅGOR är viktiga för dig?

– Jag önskar ett större samiskt självbestämmande och att jag får vara mer delaktig i beslut som rör mig. Beslut som rör oss borde vara geografiskt styrt och inte

Vilka frågor är viktiga för dig?

– Markfrågor, språk, hälsofrågor. I min röst kommer jag att fokusera mycket på de partier som kommer med konkreta förslag och inte bara pratar – så som politiker kan göra.

OM DU FICK drömma, hur skulle det samiska samhället se ut om tio år?

– Jag ser framför mig ett samhälle där vi lever på lika villkor, med samma rättigheter och möjligheter. Där det är självklart att vi har rätt till vårt språk – att man kan gå in på Ica och prata samiska, för alla som vill har fått chansen att lära sig. Om tio år har vi självbestämmande över våra marker. Och vi har ett samiskt hälsocenter som gör att vi får lika villkor i vården. Ingen ska behöva undvika att söka hjälp bara för att man är same.

fattas av någon i Stockholm – det känns fel att någon som inte har insikt ska styra. Det har varit snack om en gruva utanför Tärna vid Björkvattnet. Där ska vi ha någonting att säga till om och inte bli överkörda. Om du fick drömma, hur skulle det samiska samhället se ut om tio år?

– Vi skulle slippa alla konflikter, både mellan samer och med svenska politiker och folk. Jag hör mycket om bråk och olika konflikter och det känns så onödigt.

ANDERS KRÅIK

tror på samtal i rättighetsfrågan

Partiet Samerna hamnade i opposition när Vuovdega bildade majoritet tillsammans med Jakt- och fiskesamerna och Landspartiet svenska samer. På frågan vad partiledaren Anders Kråik är mest nöjd med under den gångna mandatperioden svarar han kort och koncist: Inget.

TEXT ÅSA LINDSTRAND FOTO ADAM KARLS JOHANSSON

Hur skulle du sammanfatta mandatperioden?

– Det har gått bakåt. Vi har tappat i språkfrågan och vi har fått mindre resurser för att utveckla Sametinget. Det har varit bråk internt mellan kanslichefen och styrelsen. Statskontorets rapport var en kalldusch.

Är det ingenting som har rört sig i rätt riktning?

– Nej, inte ens sanningskommissionen som man hade stort hopp om. Renmarks-kommittén har lagts ner och regeringen har inte tagit något nytt initiativ till att se över rennäringslagstiftningen. Sen har vi den interna splittringen genom styrelsens sätt att hantera frågan om samebyarnas organisation, där man har frångått direktiven och sopat ihop ett politiskt dokument utan stöd från de närmast berörda.

UNGA VÄLJARE pratar om att ena det samiska folket. Hur enat tycker du att folket är idag?

– Det är en jätteviktig fråga att vi kan enas, men man måste vara försiktig och inte ställa grupper mot varandra. Vi som politiker måste vara enande kraft, se vad vi kan enas om och hur vi mobiliserar det samiska folket. Vårt förslag är att omdana minoritetsspråklagen till en urfolkslag och på så vis få en bekräftelse i nationell lag på att samerna är ett urfolk. Det behövs i en tid när många ifrågasätter oss som urfolk.

SPRÅKFRÅGAN är en av väljarnas viktigaste frågor. Hur tycker du att den har förvaltats?

– Samtliga partier är eniga i språkfrågan, men vi får signaler från departementet om en aggressiv framtoning, som kanske gör att regeringens vilja att gå styrelsen till mötes inte är den allra bästa. Det är lätt att säga att regeringen är svår att arbeta med, men man måste också rannsaka sig själv: Vilka underlag lägger man fram och hur motiverar man sina äskanden?

PÅ GRUND AV situationen efter förra valet har ni sagt nej till samtliga extraärenden i plenum. Har det varit en bra väg att gå?

– Vi bedömde att vår enda demokratiska möjlighet var att pressa styrelsen till att bereda ärenden på ett korrekt sätt och i tid ta upp aktuella ämnen. Jag har upplevt att många extraärenden genom åren har varit ogenomtänkta och använts för att ta politiska poänger.

Fick ni ut det ni ville av det?

– Nej, styrelsen har inte utvecklat sitt arbetssätt. Dagordningarna har varit undermåliga.

EN AV DEM som valdes in i plenum för er var Jon Henrik Fjällgren, som sen knappt har synts till i politiken. Stod han på listan för att locka röster?

– Det var ingen strategi från partiets sida. Jon Henrik tog kontakt med mig

Anders Kråik, politiker i Sametinget sedan 2005, tycker att tinget lägger en dålig mandatperiod bakom sig.

och ville kandidera. Han har medverkat på våra kongresser tidigare och står också inför det här valet på en lista. Men han har sin karriär med långt i förväg bokade uppdrag och då får vi ta in ersättare.

Varför behövs partiet Samerna i Sametinget?

– Vi står mellan ytterlighetspartierna. Vår inriktning är att försöka hitta lösningar på komplexa frågor. Rättighetsfrågan är väldigt komplex med ett utanförskap som har pågått sedan 1886 och sedan förstärkts. Det vi kan göra är att föra samtal samer emellan för att komma överens. Och så får vi hoppas på vinst i de rättsprocesser som pågår. Om samebyarna får förvalta jakten och fisket, kan de börja titta på hur det ska komma även andra samer till del.

STEFAN MIKAELSSON

ser samarbete som framgångsfaktor

Vuovdegas partiledare är nöjd med att Sametingets styrelse har kunnat stå emot misstroendeförklaringar under mandatperioden. Mindre nöjd är Stefan Mikaelsson med den nuvarande regeringen. Trots det har han hopp om att Sveriges statsminister ska bidra till förändring.

TEXT OCH FOTO ADAM KARLS JOHANSSON

Vad är du mest nöjd med under mandatperioden?

– Att styrelsen har avvisat de obefogade misstroendeförklaringar som har riktats mot oss. I det praktiska har vi fått igenom ett ersättningssystem för björndödade renar, och nu är även finansiering löst, så att samebyar som har mycket björn får en bättre skadeersättning.

Är du förvånad över missförtroendeförklaringarna mot styrelsen?

– Ja, eftersom det är bortkastad tid, det fanns ingen risk att vi skulle bli fällda. Det är väldigt kontraproduktivt för Sametingets förtroende hos regeringen.

Vad är du mest missnöjd med?

– Regeringens direktiv till Sametinget. Renmarkskommitténs arbete där man inte hade sametingsledamöter som sakkunniga, utan svenska partiföreträdare. Det var skickligt av regeringen att få till så mycket skada för Sametinget. Man lyckades i sitt uppsåt. Frågan gick inte att driva ända fram, så kommittén lades ner.

FLERA UNGA väljare som Samefolket har intervjuat lyfter frågan om att ena det samiska folket. Hur enat är folket idag?

– Vi är inte mycket enade, så jag delar åsikten att det är viktigt. Om vi ska förhandla med Sveriges regering så kan vi inte vara oeniga för då uteblir resultaten eller blir dåliga. Jag har varit på flera väljarmöten där man säger att vi måste

ena oss. Då är det lättast att göra det i Sametingets regi.

Vilka är de viktiga frågorna?

– Det samiska språket, Sámi Giellagáldu. Att vi får behålla världs- och kulturarvet med urfolksnäringarna, och implementera OECDs utredning om att länka ihop urfolk med regional utveckling. Utan officiell statistik på samiska näringar förutom renskötseln går det inte att identifiera problemen och åtgärda dem. Vi vill också ha ett gemensamt agerande från Sametinget och föreslår en proportionellt vald styrelse där alla partier kan vara representerade. Det är också viktigt att vi bemöts med respekt av våra svenska grannars politiska system. Vi har vårt hundrade plenumsmöte i augusti. Vi får se då om vi för första gången får se en svensk statsminister vid ett sametingsplenum.

Vad skulle det betyda för Sametinget?

– Det hade betytt väldigt mycket för dem som utövar hat- och hotbrott. De är ju till stor del svenskar som röstar på riksdagspartierna. Så visar statsministern respekt för Sametinget och det samiska folket har det en stor betydelse.

SPRÅKFRÅGAN ÄR en av väljarnas viktigaste frågor. Hur tycker du att ni har lyckats förvalta det?

– Allt skulle kunna göras bättre. Men partierna i plenum har gemensamt anta-

Stefan Mikaelsson, Vuovdega, ser Sveriges regering som ett av Sametingets största problem.

git ett uttalande om Sámi Giellagáldu till regeringen om nödvändigheten i att de som en gång förbjöd det samiska språket också finansierar en revitalisering.

Ert partinamn, Vuovdega, antyder att ni jobbar för skogssamiska frågor. Vilka skogssamiska frågor driver ni?

– Tre ordinarie ledamöter Vuovdega har varit momsregistrerade för samisk renskötsel. De betalar 75 procent i skatt på sin inkomst från en så pass lågt producerande näring som rennäringen - det föds kalvar bara i maj och juni månad. Till midsommar är hälften upptäna av björn. Det är svårare att bibehålla en renskötsel om markerna är så fragmenterade som de är nu. Det är frågor som är viktiga driva, men som också har mycket gemensamt med fjällsamer och samer utanför samebyarna.

KALLE BEXELIUS

efterlyser fler mötesplatser

Bor: Umeå

Samisk Bakgrund: Sydsame med rötterna i Oviksfjällen i Jämtland – Tåssåsen sameby.

Ålder: 24 år

Gör till vardags: Studerar till arkitekt.

TEXT NATALIE CARRION

FOTO PRIVAT

Är det första gången du röstar i samesamfundets val?

– Jag har röstat en gång tidigare.

Upplever du att du har bra koll på Sametinget?

– Jag kan uppleva att det är lite ottydligt. Det är svårt att förstå vilken makt Sametinget har och vad som är vad. Jag skulle vilja att vi fick mer information om sånt, framförallt som ung så att vi förstår systemet. Det är bra att det finns ett sameting, men det behövs mer samiskt självbestämmande.

Hur har du själv gjort för att fylla på med kunskap inför valet?

– Genom Instagram har jag haft koll på både samiska medieprofiler som diskuterar politik och SVT Sápmi. I samband med mitt kandidatarbete på universitetet så har jag också läst på om nomadskole-reformen och sameskolans roll i uppdelningen av samer. Det har definitivt hjälpt mig att reda ut vad jag tycker och tänker om politikens roll i Saepmie.

ÄR DET NÅGOT du önskar vore annorlunda i det samiska politiska klimatet?

– Jag önskar ett bättre politiskt klimat.

Det viktigaste i det här valet är att vi samer är enade mot svenska staten och EU. Vi behöver komma ihåg att vi gör det här tillsammans. Jag kan också uppleva att renskötseln ställs emot andra kulturuttryck i det samiska samhället och för mig är det viktigt att lyfta alla delar. Men just nu är det viktigaste att man sätter interna konflikter och meningsskiljaktigheter åt sidan och värnar om det samiska samhället som helhet.

Hur viktigt är det att man använder sin röst i valet och varför?

– Jätteviktigt. Jag har grundinställningen att man ska rösta i alla val man kan, inte minst för att värna om demokratin. Det känns som att det händer mycket inom samespolitiken och politik i allmänhet som har stor påverkan på det samiska samhället. Vi unga kommer att leva med det som sker nu och det är vi som är framtiden. Sedan är det våra barn som vi lånar framtiden av, så vi måste göra det vi kan för att skapa en bra framtid. Det samiska samhället är levande och jag tror inte att vi är en kultur som bara ska bevaras. Vi lever nu och vi unga är med och formar kulturen varje dag.

VILKA FRÅGOR är viktiga för dig?

– Mina hjärtefrågor är språk och synlighet. Det är tacksamt att ha ett samiskt nätverk genom familjen, men det är inte självklart för alla samer. Jag upplever att det är svårt att hitta naturliga mötesplatser med andra samer och särskilt i min egen generation. Renskötseln är en stark kulturbärare och en naturlig samlingspunkt, men för oss som inte är en del av den behövs andra sammanhang. Vi behöver något att knyta an till, att få känna oss representerade även om vi inte är i renskötseln. Parallellt med det är det jätteviktigt att vi fortsätter att jobba för att renskötseln ska få bättre förutsättningar.

Om du fick drömma, hur skulle det samiska samhället se ut om tio år?

– I en drömvärld skulle det finnas ett dynamiskt politiskt landskap inom Saepmie som faktiskt fungerade - där det inte bara handlade om 'Saepmie mot Sverige', utan där samer hade större självbestämmande för att kunna arbeta med det som utvecklar och håller det samiska samhället levande.

Generationer av kamp och ungas framtidsmod

Jag tänker på de generationer som burit så mycket. De som stått upp när det varit som svårast och som kämpat trots att få har lyssnat. Deras kamp har lagt grunden för att vi ens har något att tala om idag. Den förtjänar att hedras och frågan är: hur tar vi det vidare, tillsammans?

INFÖR SAMETINGSVALET fylls flödena på sociala medier av diskussioner som ibland lämnar en tung känsla efter sig. Då längtar jag efter att bara få gå ut i skogen, andas djupt och hitta lite frid. För jag kan inte låta bli att undra - är det så här vi vill att Saepmie ska vara? Där valen blir till något som delar snarare än samlar. Där ett folk som i generationer rört sig fritt över markerna nu förväntas välja sida. Där samtalen handlar mer om att vinna över varandra än att vinna med varandra.

ATT FÅ PRATA med unga inför det här valet har har gett mig hopp. Det är som att läsa ett nytt kapitel i en bok som viskar om ett läkande. De unga pratar om framtid, om ansvar, om att vilja förstå snarare än fastna i ärvda konflikter. De pratar om gemenskap och en önskan om att bara få leva - tillsammans. Vi är ett folk och har vi inte varandra, vad har vi då?

SAMTIDIGT ÄR DET tydligt att det finns ett djupt sår som skaver. En känsla av att aldrig bli förstådd. Den som bär en stark identitet i marken och som försöker klamra sig fast vid det lilla som finns kvar. Renskötaren som kämpar för syre och som ger hela sitt liv till renen.

FÖR EN DEL lever språket och för andra inte. Men något som lever, det är Saepmie

och det blod som pumpas genom varje samiskt hjärta. Det kan man inte ifrågasätta eller ta ifrån någon.

VI SKA VARA realistiska, men att vara realistisk betyder inte att vi inte får tänka nytt eller stort. Man säger att framtiden tillhör de som vågar tro på den och tänk om vi, mitt i allt, vågade välja tillit framför misstro. Om vi inte behövde stå på varsin sida utan att vi som folk stod enade.

MYCKET KAN den svenska staten göra. Dela, försvaga, definiera oss inom sina ramar. Men har du någonsin sett vad ett fiskstim gör när rovdjuret dyker upp? De samlas. De rör sig som en. Inte för att de är svaga, utan för att de vet att styrkan ligger i att hålla ihop och kanske är det där vi också behöver vara nu - som fiskstimmet. När hotet närmar sig mot vår mark, vår kultur, vår framtid, då behöver vi sluta oss samman.

NÄR JAG TALAR med den yngre generationen så slår det mig hur man så oegoistiskt ser sitt ansvar i det som ligger framför. Hur tyngda axlar inte bara ligger i att balansera konflikter, hälsa, överlevnad och svåra samtal. Utan att också bära en hel framtid, att leva och skapa en grund för kommande generationer. Deras framtidsmod inspirerar mig.

DU, SOM står inför kommande val - kom ihåg att vi är ett folk. Vi har olika erfarenheter och berättelser, men vi behöver varandra. Det är först när vi står tillsammans som vi kan bära vidare det som tidigare generationer kämpat för. Slutligen, så förvaltar vi inte bara en historia, vi formar vår framtid.

"Vi ska vara realistiska, men att vara realistisk betyder inte att vi inte får tänka nytt eller stort."

N. Carrion